

Openingstoespraak van de tentoonstelling:
'Sarah Bernhardt: de Kunst van het Grote Drama'.
Joods Historisch Museum, Amsterdam, 14 juni 2007

Kester Freriks

Geachte dames en heren,

'Sarah Bernhardt en het Grote Vraagteken': dit is natuurlijk geen titel voor de boeiende, theatrale tentoonstelling die u straks kunt gaan bewonderen, en die terecht is getiteld: 'Sarah Bernhardt: de Kunst van het Grote Drama'.

Wie de tentoonstelling bekijkt, zal op het eerste gezicht geen vraagteken ontdekken, of het zou de sierlijke, meer dan slanke en elegante verschijning van deze Franse actrice moeten zijn – misschien de grootste van de toneelgeschiedenis. Zij kon haar lichaam draaien als een soepele spiraal met haar rug naar de toeschouwer gewend en haar gezicht met de smachtende, mistgrijze ogen ook naar de toeschouwer gedraaid, kijkend over haar smalle schouder.

Met enige fantasie zien we in die slangachtige draaiing, die spiraal, een vraagteken.

In de Grote Winkler Prins Encyclopedie staat achter de naam Sarah Bernhardt de mededeling: eigenlijk Henriette Rosine Bernard, en dan: 'Parijs? 22 oktober 1844'. De actrice is als meisje ter wereld gekomen wier geboorteplaats betwist is. Dit vraagteken heeft haar leven lang achtervolgd en tegelijk heeft zijzelf daar gretig gebruik van gemaakt door haar afkomst te mystificeren. Dat deed ze in haar memoires, dat deed ze ook in interviews.

Sarah Bernhardt rept in haar gedenkschriften over een Hollandse tante, luisterend naar de illustere naam Lange Griet. Dat is tot daar aan toe. Maar in een interview dat ze in de jaren tachtig van de voor-vorige eeuw aan een Nederlandse krant gaf, zette ze het op een meeslepend fabuleren.

Haar vader zou een gewezen Hollandse brillenkoopman zijn, woonachtig aan het Rokin. Dan zou haar wieg in Amsterdam hebben gestaan en dan zou Sarah Bernhardt

eigenlijk Sarah Kinsbergen moeten heten, ofwel, zoals Nederlandse kranten destijds vol geestdrift berichtten: 'Saartje van de Jodenbreestraat'.

Sarah Bernhardt was vijftien toen er over haar in Parijs, de stad van haar moeder, een familieraad werd gehouden. Sommige aanwezigen wilden het magere meisje uithuwelijken. Maar ene hertog Morny opperde: 'Stuur haar naar het toneel'.

Stelt u zich voor dat de familieraad in al haar 'wijsheid' had besloten Sarah Bernhardt in getrouwde staat onder te dompelen. Dan was zij vermoedelijk voorgoed verloren geweest voor het theater, en had ze niet de harten van miljoenen toeschouwers overal ter wereld met haar zilveren dan wel gouden stem in vervoering gebracht.

Viermaal bezocht zij Nederland. Daarvan is in kranten verslag gedaan in, ik overdrijf niet, honderden, misschien wel duizenden artikelen. Haar grootste beroemdheid dankt zij aan haar almachtige kunst dood te gaan, op de bühne wel te verstaan. Zij blonk uit in moorden en vermoord worden: gif, dolken, zwaarden, slangen, messen, bijlen – het kon haar niet morbide genoeg. Ze sliep in doodskisten, koesterde een mensenschedel, tooide haar kapsel met een sinistere dode vleermuis.

Ik schrijf 'almachtig'. Want doodgaan op het toneel is altijd weer tot leven komen, al was het omdat Sarah Bernhardt dolgraag en vol overgave het stormachtige applaus in ontvangst wilde nemen.

Het vraagteken is, denk ik, het wezenlijke kenmerk van theater. Sarah Bernhardt vertolkte tientallen rollen, ze was de wraakzuchtige *Medea* en de eerste vrouwelijke *Hamlet* met zeer zichtbaar in zwarte kousen gestoken, lange benen; zij was *La dame aux camélias*, zij was *Phèdre*. De vraag, het sierlijke vraagteken dat haar lichaam omsluit, is: 'Wie wàs zij werkelijk?' Een Amsterdamse of een Parisienne, een jonge Hamlet of een heroïsche Phèdre?

In elk geval is zij de theatrale godin uit Frankrijk die de lyrische toneelspeelkunst tot grote hoogte verheft. Haar stem is nog altijd als door een akoestisch wonder te beluisteren, we kunnen haar in het trillend zwart-wit zien acteren en duelleren

hier in dit museum anno vandaag en we zien haar afgebeeld als een rijkgedecoreerd, prachtig kunstwerk. Het lijkt of haar identiteit wisselend is, vloeiend. Zij beoefent, aldus een Nederlandse krant uit 1888, het 'heldinnenvak' waarin zij 'duizend-en-één schakeringen in de uitdrukking van gevoel, hartstocht, medelijden, zelfverloochening en zelfopoffering der vrouw' weergeeft.

Ik ben ervan overtuigd dat zij geen rollen speelde, niet in de huid van een ander kruipt, zoals het heet. We moeten het omdraaien: Hamlet, Medea en La dame aux camélias en alle anderen komen tot ons in de gedaante van Sarah Bernhardt. Zij hebben haar uitverkoren.

Sarah Bernhardt besloot vroeg 'zichzelf te wijden aan haar eigen leven'. Zo'n opdracht kan alleen de allegrootste toneelspeelster aan zichzelf geven, en daarmee lossen alle vraagtekens als vanzelf op. Zij acteert niet.

Godin Sarah Bernhardt is de ultieme creatie van zichzelf op het toneel en in het leven daarbuiten. Haar schouwburg is de werkelijke wereld en omgekeerd: de wereld is haar een schouwburg.

Ik dank u voor uw aandacht.